

Könyvespolc

Babakönyvek

„Bármilyen meglepően hangozzék is, minél több gyermeknevelési módszert dolgoztak ki a szakemberek, annál inkább arra a közös következtetésre jutottak, hogy a gyerekek az a legjobb, amit a jó természetű, szerető édesanya vagy édesapa ösztönösen tesz vele. „

Dr. Benjámín Spock

Manapság e névvel illetjük a csecsemőkről, kisgyermekről szóló könyvek és egyéb kiadványok sokaságát. Valamennyi ugyanazzal a céllal íródott: gondozási, nevelési kérdésekben akarják/szeretnék eligazítani a fiatal szülőket. Vajon mennyiben képesek ezt a feladatot ellátni?

Gyakorló szülőként és évek óta gyermek-témákkal foglalkozó újságíróként kezdetben hatalmas tudásszomjjal, majd némi ingerültséggel, mostanában pedig egyre fokozódó érdeklődéssel olvastam végig szinte minden hozzáférhető kiadványt, ami ebben a témakörben a kezembe került. Eleinte az a szándék motivált, hogy kellően felkészüljek első gyermekem születésére, majd gondozására, nevelésére. Szerettem volna mindent a lehető legtökéletesebben csinálni. Ingerültségem akkor kezdődött, amikor tapasztaltam, hogy még a látszólag egyszerű, alapvető kérdésekről is különböző dolgokat írtak a könyvek. Később már kifejezetten kíváncsivá tett ez a probléma. Szülőként is nagyobb gyakorlatra tettem szert, kevesebb kétellyel és bizonytalansággal néztem a mindennapok elébe, s egyre inkább foglalkoztatni kezdett, hogy vajon milyen okok húzódnak meg a sokszor homlokegyenest eltérő tanácsok és előírások mögött. Mivel a Kismama magazin könyvajánló rovatában rendszeresen írok ilyen témájú könyvekről, azt is végig kellett gondolnom, hogy milyen szempontok alapján ajánlhatom egyik-másik kiadványt a szülők figyelmébe. A következőkben ezt a szempontrendszert szeretném felvázolni: Példáimat az utóbbi harminc év magyarul megjelent babakönyveiből válogattam össze.

Szükség van babakönyvekre?

Erre a kérdésre a megkérdezettek többsége valószínűleg igennel válaszolna. Egyre ritkább a többgenerációs család, kevés szülő vállalkozik kettőnél több gyermek szülésére. Következésképp a felnövekvő gyermek nem sajátítja el a gyakorlatban a csecsemőgondozás fogásait testvéreinek felnövekedése közben, a fiatal anya környezetében (ugyanabban a háztartásban) ritkán él tapasztalatokkal rendelkező női rokon. A második világháború után általánossá vált a nők munkába állása. A kétkeresős családmódellem igen szűkre szabott szülési szabadsággal párosult, a gyerekek legkésőbb fél éves korukra bölcsődébe kerültek, ha a család másképpen nem tudta megoldani a baba felügyeletét. A mai nagymamák generációja így nem is sajátíthatta el azoknak az ismereteknek egy jelentős részét, amit ma lányaiknak átadhatnának. A munkába állás kényszere miatt, általános gyakorlat volt a hat hónapos kor előtti elválasztás és a korán megkezdett kevert táplálás. Ezért érthető, ha az a generáció nem

tud igazán hasznavehető tanácsokat adni ma, amikor úgy szól az ajánlás, hogy a csecsemő nagyjából hat hónapos koráig kizárólag anyatejet kapjon. Ugyancsak a korai munkába állás következménye, hogy a kisgyermekkel való tartós, évekig tartó együttélésre (GYES, GYED ideje alatt) vonatkozó életviteli tanácsokra sem számíthatnak a fiatal anyák. Hasonló tapasztalatok hatására ragadott tollat Kálmán Zsófia is, amikor *Játsszunk együtt* című könyvét 1979-ben megírta. Ugyanezeket a problémákat érzékelték gyermek-orvosi munkája, és a gyermekeivel otthon töltött idő folyamán. Könyvében játékcsoport-tervet bocsátott közre gyermekeik otthon nevelő anyák részére. Tünetértékű, hogy a megírás után csak tíz évvel adták ki, és akkor is meglehetősen visszhangtalan maradt. Az előszóban így írt kisgyermekes anyákkal szerzett tapasztalatairól:

„Nap, mint nap tapasztalnom kellett, hogy mennyivel kevésbé bíznak önmagukban, ösztönös anyaságukban, mint a könyvek, a televízió, a szomszédok és szakemberek tanácsaiban. Nem rendelkeztek azokkal az a-lapvető ismeretekkel sem, amelyek segítségével a nők évszázadokon át tudtak gazdálkodni, beosztani, gyermeket gondozni, beteget ápolni, más szóval életet teremteni és megtartani maguk körül a családban. Ok maguk is bölcsődében, óvodában nőttek fel, s mint ahogy befőzni sem tanultak meg, ugyanúgy arra sem volt modelljük, hogyan lehet kicsi gyermekkel együtt élni, tenni-venni, mellettük életet szervezni, s azt még élvezni is.” (Kálmán Zsófia: *Játsszunk együtt!* Origó kiadó, 1989., 3. old.)

Másrészt azonban az a tendencia is érvényesül, hogy a fiatalok eleve ritkábban kérik ki szüleik, nagyszüleik tanácsát. Világszerte fokozódnak a fiatal párok önállósodási törekvései: ha tehetik, önálló lakásba költöznek, önálló elképzeléseik vannak a gyermeknevelésről. Az orvostudomány fejlődése egyúttal megkérdőjelezi a laikus kompetenciáját. Olyasmis is orvosi problémává válik, ami korábban egyszerű, tapasztalati alapokon megválaszolható életviteli kérdés volt (pl. táplálkozás, nevelési kérdések). Következésképp a fiatal szülő is inkább az orvos véleményét kérdezi vitás esetekben, mint tulajdon szüleiét. Annál is inkább, mert erre a babakönyvek nagy része még biztatja is az olvasót: sokszor a legliberálisabb szemléletmódban íródott kiadványban is leszögezik, hogy az anya jobban teszi, ha rá se hederít az ostoba, babonás rokonok fecsegésére, helytelen tanácsaira, melyek minden természettudományos és korszerű alapot nélkülöznek.

A következő idézetek *Pikler Emmi: Anyák könyve* című műve 1963-as kiadásának előszavából származnak, 6. old: Az anya segítőtársa az orvoson kívül a védőnő és a bölcsődei gondozónő, „...de beszélünk kell a hivatlan prókátorokról is. Óvakodjunk tőlük. Kevésbé veszedelmesek a fölényes tanácsadók... ezeket könnyű lefőzni. Egyszerűen nem hallgatunk rájuk. Veszedelmesebbek azok, akik mindent jobban tudnak... lehet, hogy ők még úgy nevelték, gyógyították gyermeküket, de mi ne hallgassunk rájuk. Aki szaktudás nélkül gyógyszert, gyógyeljárást, étrendi tanácsot ad, az kuruzsló. Óvakodjunk tőlük minden igyekezetünkkel.”

E sorok tulajdonképpen arra motiválják a fiatal anyát, hogy még saját édesanyjától se fogadjon el semmilyen tanácsot, kivéve persze azt az esetet, ha foglalkozását tekintve orvos, védőnő vagy gondozónő. A csecsemőgondozásnak azonban jó néhány olyan területe van, ahol az empirikus tapasztalatok igen fontosak.

A szocializmus idején kiadott babakönyveket, így az *Anyák könyvének* első tizenvalahány kiadását is áthatotta az ideológiai nevelés, a népnevelés szándéka. A szocializmus emberideálját már a bölcsőben formálni kellett:

- Mind az anya, mind a csecsemő fogadja el az autoritás utasítását, méghozzá gondolkodás nélkül. Az ösztönökre nem szabad hallgatni.

Az anya „kötelessége, hogy pontosan megtartsa az orvos utasításait. Hallgasson a hivatott tanácsadóra még akkor is, ha ő talán másként szeretne cselekedni.” (László – Pikler: Anyák könyve. 1963. 6. old.)

• A csecsemőt renhez kell szoktatni, hogy megtanulja magát későbbi életében is alávetni a nálánál okosabb, kompetensebb személyek akaratának. Ez olyannyira fontos érv, hogy mind a mai napig sarkpontja egyes babakönyveknek, jobbára már csak az itthon írottaknak.

„Rendszeresen, vagy rendszertelenül szopik a csecsemő, tisztán orvosi kérdésnek tűnik. De egyúttal nevelési rendszabály is... így tanul meg alkalmazkodni. Később már természetesnek érzi ezt a rendet.” (Az egészséges csecsemő gondozása és táplálása. A gyakorló orvos könyvtára. Bp. 1950. 3: old.)

Babakönyvre tehát szükség volt a szocializmus évei alatt, már csak azért is, hogy korszerűnek mondott ismeretekkel, viselkedésmintákkal lássák el az anyát.

Babakönyvet kiadni a fejlett országokban szinte mindig jövedelmező vállalkozás. Magyarországon a rendszerváltozás évétől kezdve egyre több babakönyv jelenik meg, a szülők érdeklődnek a gyermekneveléssel kapcsolatos kiadványok iránt. A gyermekkel intenzíven együtt töltött évek hatására ugyanis az érdeklődés is jobban a kicsik felé fordult. Ami azelőtt a bölcsőde zárt falai közt játszódott, az mára mindennapos, fiatal nők, férfiak közti beszédtemává vált. A társadalom tagjaira nehezedő teljesítménykényszer még az „ösztönszférába” is behatol: hogy minden a lehető legtökéletesebben menjen, könyvből tanulunk szeretkezni, szülni, szoptatni, nevelni, főzni, lazítani, táplálkozni, veszekedni, konfliktust megoldani, tanulni, élni és meghalni. Az orális kultúra háttérbe szorulásának folyamata e tekintetben is tetten érhető: a nyomtatásban megjelenő - szakembertől származó - információ folyamatosan és látszólag feltartóztathatatlanul kiszorítja a több generáción át hagyományozódó ismereteket.

A kompetencia kérdése

Mindezek után jogosan merül fel a kérdés, hogy melyik az a szakember, aki a lehető legtökéletesebb eligazítást tudja adni az élet mindennapi dolgaiban. Témánknál maradva: ki a kompetens személy annak megítélésére, hogy a gyereket mikor kell először megsoptatni, meddig lehet egyáltalán szoptatni, milyen ruhába kell öltöztetni, mikor kell bilire ültetni, és hogyan kell böfiztetni. Felsorolásomból szándékosan kihagytam azokat a témaköröket, ahol a szakember kompetenciája nyilvánvalóbb, például a betegségeket és a testi fejlődést. A legmeglepőbb talán az, hogy a régebbi babakönyvek szerzői a legkritikább esetben indokolják meg saját kompetenciájukat. Ez itthon különösen a szocializmus évei alatt íródott könyvekre igaz. A szerzőkről semmit sem tudunk meg, legfeljebb annyit, hogy gyermekorvos az illető. Nem is érzik szükségét, hogy hozzáértésüket indokolják. Legtipikusabb példaként Dr. Pikler Emmi számtalan kiadást megélt, többször is átdogozott, idegen nyelvekre (még mongolra is) lefordított, mai napig is a szülők figyelmébe ajánlott *Anyák könyve* c. művét említeném. A Nemzeti Egészségvédelmi Intézet *Levelek a szülőkhöz* c. füzetét hat évvel ezelőtt még minden várandós anyának meg kellett kapnia a védőnőtől. Ebben is Pikler Emmi 1985-ös kiadású könyvét ajánlják *Herman Alice: Emberré nevelés* c. műve mellett azoknak, akik bővebben is szeretnének a csecsemőgondozásról olvasni. Ekkor már természetesen szép számmal léteztek más babakönyvek is, például *Spocké, Caplané*, ezek azonban nem szerepelnek a „listán”. A *Kismama magazin* 1995. októberi számában a gyermekorvos egy babakönyvek iránt érdeklődő olvasónak még mindig az *Anyák könyvét* ajánlja, ami igencsak figyelemreméltó

tény manapság, amikor rengeteg új és érdekes babakönyv jelenik meg. A kompetencia kérdésénél és az Anyák könyvénel maradvá megállapíthatjuk, hogy a szerző szinte semmit sem bíz a szülőre, mint az a fenti idézetből is kiviláglik. Minden kérdésben hajszálpontosan végrehajtandó utasításokat ad az anyának, s ha bármi bizonytalanság, vagy betegség lehetősége merül fel, orvoshoz kell fordulnia.

E könyv legutóbbi megjelenése óta persze sokat változott a helyzet. A babakönyvekben mindig szerepel, hogy mi a szerző foglalkozása, miért fogott hozzá a könyv megírásához, mintha – némi joggal – manapság már szükségét érezné a szerző annak, hogy megindokolja, miért érzi magát kompetensnek az adott kérdésben. A szerzők között egyre gyakrabban találunk pszichológust, pszichiátert, gyógytornászt, újságíró, lelkészt, az írásra motiváló tényezők közt szinte valamennyien kiemelten hivatkoznak a saját gyermekeikkel szerzett tapasztalatokra, holott foglalkozásuknak köszönhetően „pácienseik” is gyermekek illetve szülők voltak. A szakmai tapasztalat már nem annyira perdöntő érv, mint a személyesen megélt, néha megszenvedett tudás. Ld. például *Penelope Leach: Picik és Kicsik*; *Dr. Ross Campbell: Életre szóló ajándék*; *Fehér Sára: Órizd meg tisztán*. Ezekben a könyvekben természetesen szülői kudarcokról is szó esik, sőt azt is hangsúlyozzák a szerzők, hogy saját hibáikból tanultak a legtöbbet.

Dr. Fülöp Zsuzsanna 1995-ben megjelent *Hid a gyermekvilágba* (Haxel kiadó, 1995.) című műve illusztrálja talán legjobban e vonulatot. A gyermekorvos szerző maga is tapasztalt anya, aki ráadásul azt sem hallgatja el olvasói elől, hogy neki sem ment minden rögtön úgy, mint a karikacsapás. Az első fontos tapasztalat, melyet a szülőkkel megoszt: a kudarcokon keresztül vezet az út a kipróbált, bevált megoldásokhoz. E szemléletnek gyümölcse a könyv alcíme is: „*Beszélgetőkönyv*”. Nem tanácsadásról, használati utasításról, egyedül üdvözítő módszerekről olvashatunk felszólító módban megfogalmazott mondatokban, hanem inkább a párbeszédre van a hangsúly. A szerző egyfelől minden szülőt arra bátorít, hogy maga keressen megoldást problémáira, hiszen a gyermeket és saját adottságait mindenki maga ismeri legjobban; másfelől felhívja a figyelmet a tapasztalatcsere fontosságára, az önszorgító csoportok előnyeire. Beszámol egy szülőkör megalakulásáról és működéséről, s mindazok az olvasók, akik maguk is naponta élvezik egy játszótéren verbuválódott „szülőcsapat” előnyeit, maguk is azon lesznek, hogy hasonló rendezvényeket szervezzenek.

A jó babakönyvekben egyre inkább megfigyelhető az a tendencia, hogy az adott témával kapcsolatosan többféle módszert, megközelítést alkalmaznak, s egyre inkább hangsúlyozni kezdik a szülők kompetenciáját. Erre a legkiválóbb példa *Dr. Makói Zita: Sír a csecsemő* című könyve (Springer Hungarica, 1994.).

A gyermekosztályt vezető főorvosnő könyve nagy segítséget jelenthet akár a sokadik gyermeküket váró szülők, sőt, még nagyszülők, más szakemberek számára is. „Hinni kell abban, hogy a csecsemő jól választotta meg szüleit, hogy mi tudjuk legjobban megérteni a jelzéseit...” - írja Makói Zita, hitet téve amellet, hogy a csecsemővel való kommunikáció és együttélés nem orvosi probléma, többnyire nem gyógyszerekkel és vizsgálatokkal megoldható konfliktus, hanem olyan élethelyzet, amelyben a szülő és gyermek előbb-utóbb egymásra hangolódik. Ehhez a folyamathoz szeretne segítséget nyújtani. Nagyon tanulságos az a fejezet, amely régi – néha több száz éves – babaápolási könyvek útmutatásait idézi. A feltétel nélküli szeretet, az elfogadó kapcsolat lehetővé teszi, hogy kevesebb félelemmel, nagyobb önbizalommal kezdjünk a kisbaba nevelésébe és gondozásába. A szerző nem erőlteti álláspontját az olvasóra, egyik megoldásról sem jelenti ki, hogy tökéletes. Inkább arra törekszik, hogy többféle szemléletmódot, élethelyzetet és véleményt mutasson be, nem bírál, nem ítélkezik, nem jelenti ki sehol, hogy egyik-vagy másik módszer jóvátehetetlen nevelési

hibát eredményez. A döntést, az információk mérlegelését az olvasóra bízta. Leír olyan eseteket, amikor bevált az éjszaka síró csecsemő akár többszöri meg-szoptatása és szülői ágyba fektetése, s közöl olyan beszámolókat is, melyek elutasítják ezt a módszert, s azt állítják, hogy a csecsemő előbb-utóbb úgyis felhagy az ordítással. Aki figyelmesen olvassa végig a könyvet, és el is gondolkodik az olvasottakon, az mérlegelni tudja, hogy melyik megoldás a legkedvezőbb a család számára.

A szülők kompetenciáját más szerzők is hangsúlyozzák, legrégebben közülük talán Dr. *Benjamin Spock*, aki így kezdi könyvét, a nálunk 1968-ban első ízben megjelent *Csecsemőgondozás, gyermeknevelés 1990-es változatát*:

„Legfontosabb tanácsom az olvasóhoz az, hogy ne vegye szó szerint a könyvben leírtakat. Minden gyermek más, minden szülő más, minden betegség vagy viselkedés kicsit más. Csak általánosságban foglalkozhatom a problémákkal. Ne felejtsetek el, hogy ti ismeritek a saját gyereketeket legjobban, én pedig nem is tudok róla semmit.” (Medicina könyvkiadó)

Az utóbbi időben, 1994-ben megjelent könyvek közül *Wolfgang Goebel és Michaela Glöckler Nagy gyermekkalauza*. (Futura könyvek, 1994) érdemel még ebből a szempontból külön említést. Mindkét szerző részletes szakmai életrajza már az első oldalon olvasható, ebből kiderül, hogy orvosi végzettségük mellett elkötelezettjei az antropozóf, steineriánus szemléletmódnak. A különböző betegségek javasolt terápiájánál szinte mindenütt megjegyzik, hogy az orvosnak és a szülőnek közösen kell megegyezésre jutnia a gyógymódot illetően. A gyermeket szülei ismerik legjobban, ők tudják, hogy a gyerek testi-szellemi fejlődése milyen stádiumban van, s így mekkorák a természetes gyógyulás esélyei.

Vicki Lansky: Praktikus tanácsok szülőknek c. könyve megírására pozitív hatással volt a szerző foglalkozása, nyitott, elfogadó szemléletű művet eredményezett, melyben nem dominál a kellenél jobban a „technokrata” szemléletmód. E könyv mintha sajátos, írásbeli visszakanyarodást jelezne az „orális kultúrához”, melynek alapvető eleme a tapasztalatcsere.

A rendhagyó, a megszokottnál szerényebb kiállítású babakönyv szerzője újságíró, aki 1979-ben indított egy újságrovatot, melyben a szülők beküldött ötleteit, tanácsait és tapasztalatait közölte le. A legérdekesebbeket és leghasználhatóbbakat gyűjtötte össze ebben a kötetben, melyben tehát ezúttal nem szakemberek, gyermekorvosok és pszichológusok elméleti ismeretei kaptak helyet, hanem ezernyi olyan apróság, trükk és csalafintaság, mely a nevelés és gondozás mindennapi gyakorlata során egészen a gyerekek iskolás koráig' adódik. Nehéz olyan problémát kitalálni, melyre ne találánk három-négyféle megoldási javaslatot, talán egyedül a szoptatásról szóló rész sikerült a kellenél szegényesebbre. (*Vicky Lansky: Praktikus tanácsok szülőknek. Hunga Print, 1994*)

Szemléletmód

A kompetencia kérdésével kapcsolatosan nagyrészt a művek szemléletmódját is érintettük. A babakönyvek többsége – kimondva vagy kimondatlanul – állást foglal a természetesség-ösztönösség illetve a civilizáció-szaktudás fogalom párjaival jellemezhető vitában is. Hiszen ha az állat ösztönösen optimálisan látja el kicsinyét, miért ne lenne képes erre az ember is? Ha a szülő ösztönösen helyesen cselekszik, mi szükség babakönyvekre' és gyermekorvosokra? A szélsőséges megnyilvánulások éppúgy jelen vannak e könyvekben, mint az arany középút híveinek állásfoglalása.

Armstrong-Feldman: A születés művészete (Alternatal Alapítvány, 1995). Peny Armstrong szülésznőként dolgozott a pennsylvaniai amish közösségben. Az itt élő emberek szándékosan mellőzik a XX. század technikai vívmányait, és a családot tartják a legnagyobb értéknek.

Gyermekeiket otthon hozzák világra. Ezeknél a szüléseknél szinte soha nincs szükség gyógyszerekre vagy gátmetszésre, mégis az átlagosnál alacsonyabb a szülési szövődmények száma és a gyermekhalandóság. A természetes, ösztönös adottságokra alapozó módszerek meglepően jól működnek abban a közösségben, mely tudatosan természetes, a civilizáció „áldásait” nagymértékben kizáró életmódot folytat, és elfogadja a természet játékszabályait. A közösség értékrendjében nem a természet legyőzésének, a természetes szelekción való felülkerekedésnek az igénye dominál.

Desmond Morris: Babafigyelőben című művében etológiai, antropológiai, evolúciós nézőpontból próbál a csecsemővel kapcsolatban felmerülő kérdésekre válaszolni. Megkísérli a kisbaba szemszögéből nézni a dolgokat, s emellett érvel, hogy az embernek jobban az ösztöneire kellene hallgatnia. „Az egészségügyi személyzet mindenekelőtt arra ügyel, hogy ne csúszson be semmi hiba, s a szülők bizton számíthassanak ép és egészséges csecsemő érkezésére. Ez igazán nem bűn, de a közelmúltban felvetődött, hogy a jó testi állapotot szem előtt tartva az egészségügyiek netán elvetik a sulykot, s beteget látnak az újszülöttben akkor is, ha tökéletesen rendben van.” (12. old.)

A szüléssel, szoptatással kapcsolatosan a szerző felidézi, hogy más kultúrkörökben, ősi időkben hogyan zajlottak ezek a folyamatok. Megkeresi a másfajta viselkedés okait, rávilágít a mai szituáció leglényegesebb elemeire. Az apa jelenléte a szülésnél például nem ősi hagyomány, régen szülésen már átesett, tapasztalt barátnők voltak a szülő nő támaszai hasonló szituációban. Manapság azonban „az apa a mai nő egyetlen testközeli bizalmasa.”

A „*Babafigyelő*” – emellett, hogy rendkívül lebilincselő és humoros könyv – talán több segítséget, lelki támaszt képes nyújtani a fiatal vagy sokadik gyermeküket váró szülőknek, mint bármelyik másik babakönyv. Arra a kényes műveletre próbálja a megtanítani a szülőket, hogy miként egyensúlyozzanak ösztönös megérzéseik, a hagyomány diktálta minta, és a tudomány álláspontja között.

Vannak babakönyvek, melyek sem az orvostársadalom, sem a szülők nézőpontjának képviselőit nem vállalják fel, hanem ehelyett a „baba szemszögéből” közelítenek a gondozás és nevelés kérdéseihez. Az egyik legjobban sikerült ilyen mű a *Picik és kicsik* (szerzője Pénelopé Leach, aki a bevezetőben így ír: „*Nem akarok tehát szabályokat lefektetni, mivel általános érvényű szabályok nincsenek. Nem mondom meg a szülőnek, hogy mikor mit csináljon, mert én nem tudhatom, hogy mikor mit kellene csinálni. Én csupán egy összetett, és számomra elbűvölő gyereknevelési néphagyományt nyújthatok át, melyet sokan ismernek saját családjukból.*”) (15. old.)

„A *Picik és kicsik* kifejezetten a kisbaba és a serdületlen gyermek szemszögéből íródott.” (8. old.)

E könyvvel kapcsolatosan kell említést tenni arról, hogy a fordításban megjelenő, „külföldi” babakönyveket hogyan próbálják meg a fordítók, illetve szaklektorok a magyar viszonyokhoz adaptálni, cenzúrázni. Tulajdonképpen egyetlen olyan téma van, melyben a hazai szakemberek egy része még néhány évvel ezelőtt is makacsul védte álláspontját, s ez a szoptatás és ezzel összefüggésben a rendszeresség kérdése. A kiadó többnyire gyerekorvost kér fel a fordításra. A választás olykor igen szerencsés. Dr. Cholnoky Péter, aki Spock könyvének 1990-es kiadását (Medicina) és a Leiber Schlack-féle *Babalexikont* (Springer-Hungarica) fordította, valóban csak ott változtatott az eredetin, ahol tárgyi kérdésekről volt szó, például eltérő oltási rend, másfajta tápszerek. Tartózkodott az eredeti mű szemléletének felülbírálatától, cenzúrájától. Nem így Dr. Nemes János, a *Picik és kicsik* szaklektora. Megjegyzései zárójelben mindenütt ott szerepelnek, ahol a csecsemő igényeihez igazodó szoptatási módszerről ír Leach.

„Ne gondoljuk, hogy ha az ember mindig ad enni gyerekének, ahányszor csak kér, akkor hozzászokik a gyakori táplálkozáshoz. Nem megszokásból ébred fel a gyerek, hanem az éhsége ébreszti. Hamar elég érett ahhoz, hogy ne legyen olyan gyakran éhes, akkor majd nem fog felébredni és sírni. (Ha azonban rendszerességre törekszünk, a gyerek meglepően hamar rááll a 3, 3,5; vagy 4 órás időközökre. Az időközök egyéniek, de a rendszeresség általános szabály. N.J.)” (71. old.)

Az alvásproblémákkal küzdő csecsemő szüleinek a szerző többféle megoldást ajánl, köztük az ún. családi ágyat, amikor a szülők ágyukba veszik a kicsit. Ehelyütt sem állja még a szaklektor, hogy erről megkísérelje eleve lebeszélni a szülőket. (87. old.) Az egyúttalvással szembeni ellenérzés nálunk meglehetősen elterjedt, főként a magyar babakönyvek, egyes gyermekorvosok tanácsának hatására.

Karin Schutt: Babakalauza sok tekintetben hasonlít a Picik és kicsikhez, ám felületesebb. A német eredetiből fordított, 335 oldalas, színes fotókkal illusztrált babakönyv hasznos segítséget jelenthet az első gyermeket váró, tapasztalatlan szülőknek. Főként az egészséges, elsőként születő csecsemő gondozásával, táplálásával és csekély mértékben a nevelésével kapcsolatos ismereteket közöl főként egy éves korig. Szemlélete a Nyugat-Európában megszokottnak megfelelően liberális, a szerző nem törekszik az „egyes egyedül megfelelő megoldás” közvetítésére, hangsúlyozza, hogy a szülőgyermek kapcsolat minden területén kölcsönösen figyelembe kell venni az érdekeket és igényeket. Főként alapvető – és korszerű – tájékoztatásra szorítkozik, mindamellettt tapintatosan felhívja a figyelmet az esetleges hibákra is.

Ugyancsak tanulságos, ha összehasonlítgatjuk egymással Spock könyvének egymás után következő magyar kiadásait. A felülbírálat mindenütt ott van, ahol Spock elkanyarodik a nálunk bevett normától, de a változtatást, kiegészítést eleinte külön jelölték, pl. az 1973-as kiadásban is. Néhány évvel később elképesztő módon elmaradnak a jelölések, és a szoptatási részben leírt korszerűtlen ismereteket úgy olvassuk, mintha Spock írta volna őket.

Tartalmi kérdések

Milyen kérdések fontosak ma a szülők számára? Nagyjából a következő témaköröket különíthetjük el:

- **Mobilitás:** A szülőknek, különösen az anyának igen fontos, hogy gyermekének optimális ellátása mellett megőrizhesse mozgásszabadságát, kapcsolatait. A mobilitás megőrzésének azonban nem feltétlenül az a helyes módja, ha az apára vagy más személyre (esetleg bölcsődére) bízva a gyereket, hanem az, ha sokfelé magával tudja vinni a kicsit. Ennek megoldására vonatkozó tanácsokat Stoppardnál, Leachnél, Spocknál, Davies Szoptatók könyvében és a La Leche Liga szoptatási kézikönyvében olvashatunk.

- **Táplálás:** Az első évben a baba táplálkozása még főként a szoptatást, a hatodik hónaptól kezdve fokozatosan más ételek fogyasztását is jelenti. A babakönyveket általában táplálkozás-centrikus beállítottság jellemezi. Az elválasztás folyamatáról hosszasan, bonyolultan írnak, ami elgondolkodtató, ha tekintetbe vesszük, hogy alapvető emberi életfunkcióról van szó. (Desmond Morris könyvéből kiderül, hogy régebben milyen egyszerűen megoldották ezt a problémát az ún. csóketetéssel, vagyis a megrágott táplálékot közvetlenül a baba szájába juttatták). A szoptatásra vonatkozó tanácsok különösen gyakran ellentmondásosak, és a valóságtól teljesen elrugaszkodottak. Anélkül, hogy a téves tanácsok sokaságát sorra venném, csak néhány jellegzetességre utalnék. Különösen a régebbi könyvekre jellemző, hogy teljes sterilítást, zuhanyozást, mellbimbó-fertőtlenítést, napi többszöri szappanos mellmosást írtak

elő az anya számára (pl. *Dr. Velkey Lászlónál, Pikler Emmínél*, a legkülönfélébb tájékoztató kiadványokban). Nem csoda, hogy sokaknak lett sebes a mellbimbója – nem a szopástól persze, hanem a klóros, borvizes fertőtlenítőktől, melyektől még a kisbaba is undorodik. A szappan lemosta a mell saját illatanyagait, védőköpenyét, a gyógyírként számba jöhető anyatej- és csecsemőnyál-maradványokat. Nagy szerencséje volt annak, aki ilyen tanácsok követése után megúszta mellbimbó-berepedés, mellgyulladás nélkül. Nem véletlen, hogy (többek közt) az ötvenes évektől egészen a közelmúltig megjelent babakönyvek hatására a szoptató nők aránya és a szoptatási időszak hossza ijesztően csökkent, nem utolsósorban azoknak a helytelen, ám kétségkívül „szakemberektől” származó tanácsoknak nyomán, melyeket ezekben a kiadványokban népszerűsítettek. Ma már minden várandós anyához eljuthatnak olyan könyvek, melyek a természetes szoptatás módszerét ismertetik. Segítségükkel elvileg bármeddig szoptatható a gyerek, és minden olyan egyszerűen zajlik, ahogy az egy eredetileg is a faj fennmaradását szolgáló táplálási módszertől elvárható. E kategóriában említést érdemel Máire Messenger Davies Szoptatóskönyve (Holistic kiadó), a Bounty Babagondozási könyve, melyet elvileg minden várandós anya megkap, valamint a La Leche Liga tájékoztató kiadványai.

További témák a nevelés, a gondozás, betegségek, és a játék. Érdemes a speciális témájú babakönyvekre is odafigyelni, mert sokszor nagyon hasznos segítséget nyújtanak a szülőknek. Íme néhány példa:

Gábrrielé Zeiss: Babatorna (Integra Projekt, 1994.) Masszázs, játék, torna és úszás a baba 1 éves koráig -ígéri a könyv alcíme, de ennél többet nyújt: a csecsemővel való sokoldalú kapcsolattartás kézikönyve. A kisbaba szóltan világában még az érintések, mozdulatok, a testközelség élménye a legfontosabbak. Nem rideg tornagyakorlatok és gyögmasszázs módszerek leírását tartalmazza a könyv, hanem inkább ötleteket a szeretetteljes és egyben egészséges, fejlesztő hatású játékokra. Hiszen valamilyen szinten a torna és a masszázs is játék – nem pedig edzésprogram és katonásdi.

Dominique Simonét: Mindentudó kisbabád (Medicina): Az elméleti problémák és filozofikus kérdésfelvetések iránt érdeklődő szülőknek ajánljuk. A szerző rövid, áttekinthető fejezetekben gondolkodik az embrió, a magzat, az újszülött, a csecsemő és a kisgyermek értelmi fejlődéséről. Aprólékosan elemzi az emberi intelligencia fejlődésének csodáját, megemlítve közben szinte valamennyi idevágó tudományos elméletet és kutatást. Legszívesebben és leggyakrabban *Jean Piáget* és *Maria Montessori* gondolatait idézi. A szerző óvakodik attól, hogy teljesítményskálát írjon elő a kisgyermek számára. Erős kritikával illeti a „szuperbábikre” törekvő szülőket és szakembereket. Hevesen ellenzi a túlzásba vitt, az életkornak nem megfelelő fejlesztést, a tehetségek kiválogatását és speciális képzését. Felhívja a figyelmet arra, hogy sok kutatás egymással homlokegyenest ellenkező eredményt hoz (pl. a korai anya-gyermek kapcsolat jelentőségével összefüggésben), hogy a gyermeknevelés szempontjai koronként változnak. A megoldást abban látja, ha a fejlődést' összefüggő folyamatként értelmezzük, melyben az esetleges negatív hatások kompenzálódhatnak.

Falk Judit-Vincze Mária: Az étkezés és az ún. szobatisztaság (Pikler-Lóczy Társaság, 1994.): Az első életév során jelentkező nevelési, gondozási problémák jelentős része az étkezéssel és a szobatisztaságra neveléssel kapcsolatos. Ezen a két területen többnyire a felnőtt a meghatározó, sajnos még mindig nagyon gyakori jelenség, hogy a kisgyermeket, csecsemőt nem szükségletei, hanem a szülő elképzelése vagy táblázatok útmutatása szerint táplálják, a szobatisztaságra, pedig rendszerint „szoktatják” a gyereket. A szerzők a Csecsemőotthonok Pikler Emmi Országos Módszertani Intézetében, a „Lóczy”-ban végeztek

e témákba vágó vizsgálatsorozat, melynek érdekes és elgondolkodtató eredményeit adják közre e kötetben. A megfigyeléseket ugyan intézetben nevelkedő gyerekeken végezték, ám a végkövetkeztetések a családi nevelésben is megszívlelendők. A kezdeti éjszakai etetéssel kapcsolatban például megfigyelték, hogy ezt csak egy bizonyos érettségi fok eléréséig igénylik a kicsik, azután maguktól lemondanak róla. Tanulságos ezt a mindenki által megfigyelhető jelenséget összevetni a gyermeknevelési szakkönyvekben. Egészen a közelmúltig olvasható szigorú rendszabályokkal, melyekből bőségesen idéznek érdekes részleteket a szerzők.

A szobatisztasággal kapcsolatos mindennemű szoktatás, kényszer csak késlelteti az ürítés feletti kontroll kialakulását – olvashatjuk. A szülőnek csupán annyi lenne a feladata, hogy megismertesse a gyereket a bilivel, WC-vel, s a kicsi külön erre irányuló nevelés nélkül is szobatiszta lesz. E sokak számára hihetetlennek tűnő tézist meggyőző adatokkal támasztják alá a szerzők. A könyvnek vezérmotívuma a gyermek személyiségének tiszteletben tartása, s a szülő, ha megszívleli az olvasottakat, bizonyára önkritikát gyakorol egyes kérdésekben.

Mi marad ki a babakönyvekből?

A vizsgált babakönyvekből *Makói Zita: Sír a csecsemő, és Desmond Morris: Babafigyelőben c.* művének kivételével leginkább a perspektíva hiányzik. A babakönyvek prescriptív jellegűek: előírják, hogy a gyerekkel mit kell tenni. A jobbakban már alternatívák is vannak, de kevés szerző tudja elkerülni az ítékezés, a módszerek közti rangsorolás csábítását. Az indokok szinte mindenütt hiányoznak, vagy ha szerepel is valamiféle magyarázat, az meglehetősen primitív: azért cselekedjen éppen így és nem másként a szülő, mert ez a legjobb megoldás, a többi követéséből csak baj származhat. Az ilyesfajta látszatérvelés megnyugtatja a bizonytalanok, irányításra vágyó szülőt. A baj csak akkor kezdődik, ha az ajánlott módszer valamilyen oknál fogva nem válik be. A szerzők erre a lehetőségre is gondolnak: nyilván a szülő hibázott, forduljon orvoshoz, vagy gyakoroljon önkritikát.

E szempontból külön figyelmet érdemel a már említett, steineriánus Goebel-Glöckler féle *Nagy gyermekkalauz*, mely szinte egyedülálló abban, hogy hosszasan magyarázza, indokolja a leírt módszereket, sőt, éppen ez a gondosan felvázolt filozófiai háttér képezi a mű magvát. A szerzők nagyon is határozott, sok szempontból az általánosan elfogadottól eltérő álláspontot képviselnek számos kérdésben, pl: mesterséges táplálás esetén elutasítják a tápszereket a tehéntej, kancatej stb. javára, ellenzik az oltások többségének rutinszerű beadását, a gyermekbetegségeket fontosnak, a gyermeki személyiség építőköveinek tekintik, és nem leküzdendő, elfojtandó rossznak. Az orvos feladatát pusztán a súlyos komplikációk kivédésében illetve elhárításában látják. Javasataikat azonban körültekintően, részletesen indokolják, ami fent említett módszerükkel, a szülők bevonásával is összefügg. Szinte egyedülálló ez a könyv abban is, hogy a testtel összefüggő kérdések * mellett óriási teret szentel a léleknek is. Megkísérli tanításait egy koherens, minden kételyre reflektáló, egységes világszemléletbe ágyazni.

Az új abban fordított babakönyveknél előfordul, hogy nem reflektálnak a szükséges mértékben az itthoni viszonyokra.

Karin Schutt Babakalauza, például érdekes információkat tartalmaz arról, hogy a német nyelvterületeken milyen lehetőségek állnak a szülők rendelkezésére.. Sajnálatos, hogy a magyar kiadásból jobbára kimaradtak a magyar viszonyokra vonatkozó kiegészítések, vagy ha

szerepel is valami, az meglehetősen felületes. A fűlszöveg ígérete szerint a könyv a koraszülött és veszélyeztetett gyerekeket érintő kérdésekről is részletesen szól, a „normálistól” eltérő esetekről azonban a szülő igen kevés információt kap.

Sajnos valamennyi itthon hozzáférhető babakönyvről elmondható, hogy nem foglalkoznak a speciális igényű gyerekekkel: koraszülöttekkel, különböző fogyatékkal születettekkel, krónikus betegségben szenvedőkkel. Mindegyikben megemlítik ugyan ezeket a problémákat, de kevés használható információt tartalmaznak. Mondhatnánk erre, hogy terjedelmi okokból. Ám az igazság az, hogy manapság már a gyerekek igen magas százalékát érintik ezek gondok. Hazánkban például minden tizedik csecsemő koraszülött, a koraszülöttséggel igen gyakran további betegségek, komplikációk is együtt járnak. Az orvostudomány fejlődésének köszönhetően egyre több problémás csecsemő életét sikerül megmenteni, egyre növekszik tehát azoknak a szülőknek a száma, akik rászorulnának a mindennapi gondozásra vonatkozó, együttélést megkönnyítő tanácsokra. Sem a védőnői tanácsadó-hálózat, sem a gyermekorvosok, sem a babakönyvek nem készültek még fel ennek az új, ám igen sürgetően jelentkező helyzetnek az orvoslására. Egyetlen kivételként a *La Leche Liga* magyarul még csak kivonatolt formában, de szórólapként terjesztett szoptatási kézikönyvét említeném, melynek eredetije ilyen kérdésekkel is kellő részletességgel foglalkozik, már ami a szoptatást illeti.

Kommersz szempontok

A fogyasztói társadalomban szinte természetes jelenség, hogy a babakönyvek egy része a bébiipar kiszolgálójává válik. Az ilyen könyv telis-tele van zsúfolva színes fotókkal, melyeken mindazok a ruhaneműk, eszközök, babaápolási cikkek, berendezési tárgyak láthatóak, amelyek egy kisbaba fogadásához, lelkiismeretesen költséges ellátásához „nélkülözhetetlenek.” (Pl. a Johnson-Johnson cég reklámozására vállalkozó Kismamák nagykönyve, mely az Officina kiadó gondozásában jelent meg.) Ezek a könyvek az olvasás kultuszának nem szívesen hódoló szülőknek készültek. Néhány sornyi szöveg, semmi más, és mégis úgy érezheti az olvasó, hogy „kiolvasott” egy tekintélyes vastagságú babakönyvet.

A tápszereket és cumisüvegeket gyártó cégek érdekeit figyelembe véve csöppet sem meglepő, hogy a babakönyvek sora hallgatja el a tehéntejfehérjéből, vagy bármely más fajtaidegen fehérjéből készülő tápszer bevetésének veszélyeit, ehelyett csaknem egyenértékű alternatívaként állítják az anyák elé a mesterséges táplálást. Nem mulasztják el megjegyezni, hogy az anyának nem kell emésztenie magát, ha nem tud szoptatni, hiszen csecsemők milliói felnőttek már a műtején.

„Hangsúlyoznunk kell, hogy az anyatejes táplálása legjobb. De ha egyszer a mesterséges táplálás mellett döntöttünk, vagy erre kényszerülünk, nem kell aggódnunk ...A kisbaba a tehéntejből készült tápszerrel is jól fog gyarapodni” – írja Miriam Stoppard.

Nem teszik szóvá viszont, hogy az anya tetemes többletterheket vesz a vállára a tápszerezéssel, meg sem említik, hogy milyen mértékben elszaporodott a gyermekek közt a táplálékallergiák, köztük a tehéntej-allergia előfordulása. Kiemeli, hogy az üvegből táplálás azért is előnyös, mert az apa is tud így etetni. Ld. ugyanezt *Ranschburg Jenő: Szülők lettek c. könyvében* (Cser Kiadó, 1994.).

Frank Caplan 1971-ben írt, s nálunk 1986-ban kiadott könyvében, *Az élet első tizenkét hónapjában* csak arról igyekszik lebeszélteni az olvasót, hogy állványra, támasztékra szerelt cumisüveggel etesse gyermekét, mert ezt már azért megsínylené a gyerek lelke, habár kétségkívül ugyanúgy meghízna, megnőne, mint az, akit ölbe ültetve etetnek...

A tápszergyártó cégek felvilágosító, ismeretterjesztő kiadványnak álcázott ingyenes reklámfüzetekkel árasztják el az anyákat. Ezekben látszólag hasznos tanácsokat találunk a baba életének első évével kapcsolatosan, ám hamarosan rábukkanunk a varázsmondatra: ha az anyatej mégsem lenne elég... És ekkor bevezetik az anyákat a kiválóbbnál kiválóbb tápszerek rejtelseibe. Valósággal rábeszélik az anyát arra, hogy tápszert vásároljon, hiszen az anyatej a hónapok múlásával „elveszíti a jelentőségét”, „kevés a babának”. Szomorú, és a gyermekek egészségi állapotát tekintve tragikus tény, hogy csak néhány olyan érdekvédelmi szervezet van, mely megkísérli felvenni a harcot az ilyen lelkiismeretlen, a fogyasztó megtévesztésén alapuló kiadványok ellen.

W. Ungváry Renáta